

ОВЛАСТУВАЊАТА НА ЦЕНТРИТЕ ЗА СОЦИЈАЛНА РАБОТА И НА ЈАВНИОТ ОБВИНИТЕЛ ВО МАЛОЛЕТНИЧКАТА ПРАВДА

Проф. д-р Гордана Лажетик - Бужаровска *

UDK 316.346.3-053.6
Pregledni znanstveni rad
Priljeno: rujan 2010.

Предмет на анализа се новите облици на постапување кои овозможуваат неформален пристап во разрешување на причините што довеле определен малолетник да биде во состојба на ризик од можно впуштање во криминално однесување, постапување спрема децата (кривично неодговорните на возраст од 7 до 14 години) во ризик, но и во однос на другите малолетници во ризик. Улогата на ЦСР се анализира преку неговите обврски и овластувања во постапката за определување мерки на помош и заштита, посредување заради обештетување меѓу малолетникот и оштетениот, како и извршување на алтернативните мерки. Проширените можности што ги има јавниот обвинител во постапката спрема малолетниците се рефлектираат преку постапката за посредување и порамнување, неповедување на судската постапка спрема малолетници за кривични дела казниви со затвор до 5 години, можноста за предлагање санкција без подготвителна постапка, постапката за медијација и постапката за признавање на одговорност и спогодување за висината на казната.

Клучни зборови: центри за социјална работа, јавни обвинител, малолетничката правда

Вовед

Малолетничкото казнено законодавство, како посебен дел од казненото законодавство, постои во голем број држави. Тоа претставува формална компонента од поширокиот концепт кој, освен активна улога на заедницата и нејзина

* Др. Гордана Лажетик – Бужаровска, професор, Правен факултет Јустинијан Први, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Крсте Петков Мисирков б.б. Скопје, Република Македонија

инволвираност во превенирање на малолетничката делинквенција, подразбира активност на повеќе специјализирани органи кои меѓу себе ја споделуваат одговорноста и се надополнуваат во постапувањето кое има за цел превенирање, спречување, односно индивидуализиран третман на децата и малолетниците. Новите приоди во постапувањето подразбираат приспособување на реакцијата кон причините што довеле до стореното. Оттука и разноликоста на методите и формите за постапување. Ваквиот приод во законското регулирање е поттикнат од меѓународните документи кои укажуваат на потребата од издвојување на постапувањето кон малолетниците во посебен систем од материјални, процесни и извршни казненоправни норми. Глобалните трендови во казнената политика свој одраз имаа и на полето на малолетничката делинквенција, која е во сферата на непосреден и постојан интерес на криминолозите и теоретичарите од казненоправната област. Првите настојуваат да ги дефинираат методите за постапување и спречување на натамошно делинквентно однесување, а вторите легислативно да ги вратат решенијата кои ја содржат општествената реакција по повод стореното, при што заедничката крајна цел им е намалување на малолетничката делинквенција и надминување на проблемите со повторот.

Се поттикнува и идејата за збогатување на можностите за неформален пристап во разрешувањето на состојбите во кои се инволвирани малолетници, што подразбира интеракција и активно вклучување на поширок круг субјекти - училиштето, семејството, социјалните органи, полицијата, јавниот обвинител, а поведувањето официјална казнена постапка спрема малолетници да биде случај за потешки облици на кривични дела, за повторено сторување полесни кривични дела и кога ќе се оцени дека личноста на малолетникот, начинот на сторување на делото и мотивите од кои се раководел го оправдуваат класичниот формален приод и изрекување соодветна кривична санкција.

Основните постулати на малолетничката правда се состојат во акцентирање на обврската на заедницата да обезбеди услови за нормален развој и просперитет кои ќе овозможат секое дете да се развива и да се формира како творечка личност, да се обезбеди негова благосостојба, правилен раст и развој. Оттука, кога детето манифестира негативно, асоцијално, девијантно, делинквентно поведение, заедницата е должна да му пружи заштита, грижа, помош и контрола.

Со Законот за малолетничка правда¹ македонскиот кривичноправен систем доби нов квалитет во однос на третирањето и постапувањето со малолетниците - деца во ризик, помлади и постари малолетници сторители на лесни кривични

¹ Службен весник на РМ, бр. 87 од 12 јули 2007 година.

дела или во состојба на ризик. Одредбите од Законот во голема мера се во духот на меѓународните документи и препораките на Советот на Европа во однос на малолетничката делинквенција. Во прилог на ова може да се наведат новите облици на постапување кои овозможуваат неформален пристап во разрешувањето на причините што довеле определен малолетник да биде во состојба на ризик од можно впуштање во криминално однесување, зајакната улога на центрите за социјална работа, особено кон децата (кривично неодговорните на возраст од 7 до 14 години) во ризик, но и во однос на другите малолетници во ризик, проширени можности за неповедување постапка од причини на целесообразност од страна на јавниот обвинител, постапувања со ресторативен и медијациски карактер, јавно спогодување за вината и кривичната санкција и сл. Во прилог на неформалното постапување, во Законот изрично стои дека на малолетникот при неформалното постапување му се гарантираат сите права што ги имаат полнолетните лица и посебните права предвидени со Конвенцијата за правата на детето и други ратификувани меѓународни договори што се однесуваат на начинот на постапување и спречување на малолетничката делинквенција. Законот укажува на правото на малолетникот постапката да ја води и санкцијата да ја изрече само суд надлежен за малолетниците, но едновременно укажува дека малолетниците не се грижа само на судот, туку дека кон малолетникот определени мерки на помош и заштита и други законски предвидени мерки може да преземат другите специјализирани органи - центрите за социјална работа, Јавното обвинителство, Министерството за внатрешни работи и установите за извршување санкции за малолетници.

Со оглед на повеќето новини предвидени во Законот, акцентот во овој труд ќе биде ставен врз улогата на центрите за социјална работа и проширените овластувања на јавниот обвинител кои овозможуваат проширена примена на начелото на целесообразност и можности за неповедување формална казнена постапка против малолетникот во, со закон, пропишани услови, но и ограничувања.

1. Улогата на центрите за социјална работа (ЦСР)

Законот за малолетничката правда им посветува големо внимание и им доверува важни задачи на ЦСР. Предвидено е постапувањето на ЦСР во постапка за определување мерки на помош и заштита, посредување заради обештетување меѓу малолетникот и оштетениот, давање мислење и извештај за правецот во кој треба да постапи јавниот обвинител при постапката за посредување и порамнување, и тоа во фазата пред започнувањето на официјалната постапка, како и односот на ЦСР со јавниот обвинител и судијата за малолетници по започнувањето на постапувањето.

1.1. Мерки на помош и заштита

А. Општи забелешки

Меѓународните документи кои се занимаваат со дефинирање препораки во однос на заштитата на детето и малолетникот укажуваат на тоа дека за младите лица е особено важно постапувањето да се одвива во природната средина на малолетникот, онаму каде што тој се чувствува сигурен и заштитен.² Оттука е настојувањето за вонинституционален третман со методите на партиципативност и интерактивност. Ова е нужно бидејќи реакцијата мора да ја следи зрелоста на малолетникот, која не секогаш коинцидира со неговата возраст, и способноста да го сфати стореното и она што мора да се преземе како реакција со или без конкретна интервенција.

Важноста на раното психосоцијално дејствување,³ од една страна, се поврзува со фактот што младите лица се во процес на психофизичко развивање и проблемите со социјализацијата можат да придонесат за скршнување кон криминално однесување, а од друга страна, со сознанието дека оној што дошол во судир со законот на рана возраст и не бил соодветно третиран е во опасност да се впушти во сериозни облици на казнени дела уште додека е малолетник.⁴

Овие мерки се резултат на идејната матрица на општествениот детерминизам, при што приоритет им се дава на општествено условените социјално-педагошки и психолошки аспекти на малолетничкото престапништво, а казненоправниот аспект е во втор план.⁵

Оваа постапка е во согласност со основните начела содржани во Европските правила за малолетни сторители на кривични дела подложени на санкции и мерки, според кои санкциите и мерките што се изрекуваат и нивната имплементација треба да се засноваат на принципите на социјална интеграција и образование а со цел за спречување идно повторништво.⁶

² Recommendation No. R (87) 20 on social reaction to juvenile delinquency, 17.09.1987.

³ Recommendation Rec (2000) 20 on the role of early psychosocial intervention in the prevention of criminality, 06.10.2000.

⁴ Подетално в.: Бужаровска/Пајовиќ-Мишевска, Мерките на помош и заштита според Законот за малолетничката правда, Зборник за малолетничка правда, Факултет за безбедност Скопје, јануари 2010.

⁵ Подетално в.: Саша Кнежевиќ, Малолетничко кривично право – материјално, процесно и извршно, Пројекат: Право на пристап правосуѓу, Ниш, 2010, стр. 105.

⁶ Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions and measures, 5.11A.2008, Council of Europe.

Б. Услови за примена

Поаѓајќи од определбата дека вонинституционалниот приод подразбира мултидисциплинарна активност и дека е нужна инволвираност на потесното семејство, училиштето, оштетениот и на претставници од непосредната локална заедница, во Законот посебно внимание е посветено на постапката за мерки на помош и заштита. Мерките на помош и заштита може да се применат кон малолетникот, неговото семејство и старателот. Целата постапка има доверлив карактер и обврската за чување тајна се однесува на сите инволвирани лица присутни на разговорот.

Оваа постапка предвидува големи ингеренции за ЦСР како орган кој презема активности кои значат одвркање од натамошно криминално однесување, оневозможува активирање на формалниот казненосправен систем, а сепак овозможува дефинирање на реакција која има интензивна содржина и повеќекратно дејство во однос на малолетникот и неговото семејство.

Мерките на помош и заштита може да се определат само кога ЦСР ќе оцени дека состојбата на ризик се одразува врз развојот на личноста на детето и неговото правилно воспитување и може да влијае тоа во иднина да врши кривични дела или прекршоци. Мерките може да се применуваат и спрема членовите на семејството доколку го занемариле или го злоупотребиле вршењето на своите права или должности во поглед на заштитата на личноста, правата и интересите на детето.

Со цел да се нагласат различната природа и ефектот кој се надоврзува на мерките на помош и заштита, во ЗМП е определено дека мерките на помош и заштита се определени со материјален закон од областа на образованието, здравствената, социјалната, семејната и други облици на заштита. Со цел да не се оптовари текстот на ЗМП, Министерството за труд и социјална политика ги определи видовите мерки на помош и заштита (Сл. весник на РМ, бр. 24/2008), каде што е содржан Шифрарникот на мерки на помош и заштита во кои спаѓаат следниве: од Законот за социјална заштита - социјална превенција, вонинституционална заштита, теренска работа, обезбедување лична документација, дневно и привремено сместување, институционална заштита, сместување во установа за социјална заштита, право на социјална помош; од Законот за семејство - склучување брак, засновање однос меѓу родители и деца, надзор над родителското право, нарушени односи и насилство во бракот и семејството, посвојување, старателство, издржување, постапка во брачни спорови; согласност од малолетното лице за издавање патна исправа; согласност за иселување на малолетно лице во странство; уредување на личните односи и сл.

Со цел постапувањето пред ЦСР да не се поистоветува со судската постапка спрема малолетниците, пропишано е дека мерките на помош и заштита не се

состојат во одземање и ограничување на слободите и правата на малолетникот поради сторено кривично дело или прекршок, што суд и други органи може да ги применат спрема малолетникот, неговото семејството и старателот, полнолетните роднини по крв во права линија, брат или сестра, брачниот другар, како и други полнолетни лица со кои малолетникот живее во заедничко домаќинство.

Оваа постапка може да се примени на следниве категории деца и малолетници:

1. за дејствие на *дете во ризик* што со закон е определено како кривично дело или прекршок,

2. за дејствие на *помлад или постар малолетник во ризик* кое е определено како кривично дело за кое е пропишана казна затвор до три години или прекршок

3. за други *состојби на ризик*.

Лесно може да се воочи дека законот прифатил двоен природ при определувањето на основите кои може да се оценат како ризик - фактори:

I. првично под ризик (во зависност од возраста) се подразбира дејствие кое ги содржи сите законски обележја на кривично дело за кое (освен во однос на децата во ризик) во Кривичниот законик е предвидена парична казна или казна затвор до три години. Всушност, станува збор за најлесните облици на кривични дела кои се подведуваат под „дејствие во ризик“ со оглед на возраста на детето кое го презело дејствието и чиешто преземање не води кон активирање на формалниот кривично - правен систем туку овозможува активирање на постапката за мерки на помош и заштита како диверзионен метод кој има повеќекратни позитивни ефекти во однос на детето; и

II. социопатолошки појави и однесување за кои се смета дека се во „допир со законот“ и многу лесно може да биде причина за криминално однесување, односно за „судир со законот“. Во однос на зависноста, Законот, за жал, не прави разлика помеѓу различните категории лица кои злоупотребуваат недозволен супстанции:

i) *пробатор*, како лице кое од љубопитност пробало алкохол, дроги и други психотропни супстанции,

ii) лице кај кое постои т.н. *штетно користење* на алкохол, дроги и други психотропни супстанции, но сè уште не е развиена зависност,

iii) *зависник*, како лице кај кое се развива апситенцијална криза поради недостиг од недозволената супстанција и е резултат на повеќегодишно (во најмала рака, едногодишно интензивно) користење недозволен супстанции кои предизвикале трајни промени во метаболичкиот систем и психосоматски последици.

В. Тек на постапката

Иницијално дејствие на постапката за изрекување мерки за помош и заштита е *известувањето* што до ЦСР се поднесува од страна на Министерството за

внатрешни работи, училиштето или од институцијата во која малолетникот е згрижен и се воспитува, како и од семејството, самиот малолетник, оштетениот и од друг субјект (НВО-сектор, СОС-линија, Народен правобранител, здравствена институција). Сите учесници во постапувањето со дете, односно со помлад или со постар малолетник во ризик се должни податоците до кои дошле да ги чуваат согласно со прописите за класифицирани информации, односно со прописите за заштита на личните податоци.

Особено е важно што се овозможува и ЦСР да го констатира извршувањето на дејствие или околностите на состојба во ризик и врз основа на сопствени сознанија, и да ја поведе постапката. Примените известувања се регистрираат во посебен регистар што се води во ЦСР и се чуваат како тајна согласно со прописите за заштита на личните податоци. Министерот за труд и социјална политика (Сл. весник на РМ, бр. 24/2008) ги регулираше формата и содржината на регистарот, како и начинот за негово водење, со цел за изедначена практика и правилна имплементација на законските одредби. Регистрирањето на известувањата во посебен регистар има за цел одбегнување на какво било тактизирање во ЦСР во однос на тоа дали известувањето да се прикаже или не. Секое заведено известување води кон задолжително оформување посебно досие на случајот во кое се констатира основаноста на добиеното известување и одлуката на тимот за поведување постапка за мерки на помош и заштита или оценка дека известувањето не дава доволна основа за поведување доверлива постапка со наведување на причините од кои се раководел стручниот тим во ЦСР.

По оценка на известувањето како основано, ЦСР поведува постапка од доверлив карактер за што донесува посебен акт во форма на *одлука од стручен тим* за поведување постапка за мерки на помош и заштита со доверлив карактер, која има за цел утврдување на фактичките околности на конкретниот настан, односно на состојбата на ризик како основа за известувањето.

Прво дејствие што се презема по одлуката да се започне доверливата постапка е *разговор* со детето, помладиот односно постариот малолетник во ризик и неговото семејство, во рок не подолг од 7 дена од приемот на известувањето, односно 24 часа во случаи кои не трпат одлагање, односно кои ЦСР ќе ги оцени како итни и неодложни. Разговорот го води претставник од стручен тим или стручен тим составен од педагог, социјален работник, психолог и дипломиран правник. Разговорот е исклучително важна алатка како извор на сознанија за профилот на детето, семејните односи, проблемите и ризиците, поттикнување на детето да се вклучи во разговорот и да го раскаже стореното од свој аспект, како тој го разбрал, што го навело на такво однесување, дали нешто претходело на случувањата или целиот настан е резултат на импулсивно реагирање на моментална дразба, дали

причината лежи во потребата од наметнување во групата на своите соученици или другарчиња или од потребата да биде прифатен како рамен на нив, да се утврди изворот на лоша идентификација и сл. Низ разговорот стручниот тим мора да воспостави флуид со детето, да развие однос на доверба за слободен разговор, без стеги и предрасуди, детето да сфати, во мерка што му ја дозволува зрелоста, дека сите собрани имаат задача да изнајдат решение кое нема да има негативни последици за него, дека се тука за да му помогнат, а не за да го осудуваат за стореното. Проблем во практиката може да предизвика ситуација кога родителите се извор на ризикот, кога кај нив е детектирано криминално однесување, кога е присутна зависност од алкохол, дроги или други супстанции. Стручниот тим мора да покаже умешност во водењето на разговорот и во подготовката на родителите за исполнување на Програмата. Разговорот може да се води во отсуство на родителите кога се тие ризик – факторот, а присутни да бидат други членови на семејството кои спаѓаат во законскиот термин семејство - полнолетни роднини по крв во права линија или други полнолетни лица со кои детето живее во заедничко домаќинство. Наедно, лицето односно лицата што во својство на семејство на детето присуствувале на разговорот ќе се задолжат за спроведување на Програмата. При тоа, се води записник во кој се нотира кој е присутен на разговорот, кои прашања се поставени, дадените одговори, забелешки, коментари и сл. На крајот, секој присутен го потпишува записникот со цел да се потврди дека навистина сите наведени биле присутни и имале можност да учествуваат во разговорот.

На разговорот задолжително присуствува **адвокат**, кој има една и единствена задача - заштита на интересите на детето, односно малолетникот, во текот на постапката. Адвокатот го избира семејството, а доколку семејството не одбере адвокат, него го определува ЦСР по службена должност. Во однос на прашањето за избор на адвокат, ЦСР него мора да го избере од листата составена од Адвокатската комора на Република Македонија (во натамошниот текст: АКРМ) на која се наведени имињата на адвокатите кои имаат поминато почетна и напредна обука за малолетничка правда. Заслужува интерес прашањето за континуитет во ангажирањето на ист адвокат во полицијата и кај ЦСР. Корисно би било за малолетникот доколку во ЦСР се повика истиот адвокат кој бил повикан во полицијата, имајќи го предвид фактот дека тој е веќе запознаен со личноста на малолетникот, со семејната атмосфера во која тој живее, со проблемите кои довеле до однесување кое содржи во себе ризик и сл. и ќе може поактивно да учествува во разговорот пред стручниот тим во ЦСР. Во однос на изборот на адвокат од страна на семејството, треба да им се укаже на значењето да изберат адвокат од листата на адвокати специјализирани за малолетничката правда, но не може да им се забрани избор на адвокат кој не е на листата, со сиот ризик што таквата одлука со себе го

носи. Раководејќи се од најдобриот интерес на детето, изборот на адвокатот има смисла и е во духот на законот само ако е избран од листата на адвокати обучени за малолетничката правда.

Улогата на адвокатот е активно да ги штити интересите на детето односно малолетникот во текот на постапката пред ЦСР која подразбира неколку аспекти:

- навремено и целосно запознавањето со содржината на известувањето доставено до ЦСР непосредно пред започнување на разговорот, што стручниот тим мора да му го овозможи, имајќи ја предвид неможноста (поради кратките рокови) известувањето да му се достави со поканата за разговор и со оглед на фактот што честопати во практиката адвокатот се повикува телефонски,

- активно да учествува со свои прашања и коментари во текот на разговорот со цел заштита на интересите на малолетникот,

- да го потпише записникот за спроведениот разговор со можност за ставање забелешки на неговата содржина,

- изготвување навремено и правилно структурирано правно мислење.

Главна задача на адвокатот по спроведениот разговор е да изготви **правно мислење**. Законот е недоречен во однос на содржината на правното мислење, што во краткотрајната негова примена предизвика тешкотии во толкувањето на овие одредби во практиката и неизедначена практика во различни ЦСР. Малку зачудува тоа што законодавецот користи термин „правно мислење“, кога е јасно дека адвокатот како правник и не е обучен да дава какво било друго освен правно мислење. Недостаток на Законот е и што не ја пропишува структурата на правното мислење. Поаѓајќи од суштината на улогата што адвокатот ја има во постапката пред ЦСР, се чини дека правното мислење мора да ги содржи следниве елементи:

- а) *осврт врз известувањето* - врз фактите содржани во него како опис на настанот за кој се води постапката,

- б) *осврт врз постапката што се спровела пред ЦСР* - во однос на можноста тој активно да учествува во неа, активното учество на детето во разговорот, односно дали тоа било активно или разговорот се одвивал помеѓу возрасните а детето, иако присутно, било целосно исклучено, што е неприпорачливо, осврт врз ставот на тимот, начинот на поставување на прашањата, дали и во колкава мерка се водела сметка за реакциите на детето, дали се вложиле доволно напори тоа да сфати што сторило, дали се поттикнала неговата партиципативност, дали детето имало можност да ги изнесе своите видувања на целата случка, да ги наведе причините, да каже што го навело на таквото однесување, дали имало случувања кои претходеле на целиот настан, дали настанот е резултат на бес и незадоволство од страна на детето или е резултат на напластени фрустрации, незадоволство поради некои

претходни случувања кои не биле разрешени на најсоодветен начин, каква била улогата на родителите и сл.,

в) *мислење дали има потреба од натамошна реакција* - раководејќи се од околностите на случајот и личноста на детето, односно малолетникот, адвокатот треба да го изнесе своето убедување дали изготвување програма за мерки на помош и заштита е во интерес на детето и неговото подоцнежнo законитo однесување или целиот настан е само инцидентно однесување и не дава основ за натамошно постапување. Имено, од адвокатот не смее да се бара да предлага конкретни мерки на помош и заштита (иако во практиката на некои ЦСР токму ова се барало од адвокатот). Ставот на ЦСР и на адвокатот треба да се усогласат од аспект на потребата да се преземат мерки или не, а не од аспект на конкретните мерки. Стручниот тим на ЦСР е тој кој мора да ја определи содржината на мерките за помош и заштита и ваквата негова улога не може да ја супституира адвокатот.

Адвокатот е должен да даде правно мислење во писмена форма во рок од 7 дена од разговорот со стручниот тим. Ако стручниот тим не го прифати мислењето на адвокатот или адвокатот не го даде мислењето во предвидениот рок, ЦСР е должен, во рок од 7 дена од неговото доставување, да побара од надлежниот судија за малолетници да донесе одлука за натамошно постапување на центарот. Ако адвокатот не го даде мислењето во предвидениот рок, судот за тоа ќе ја извести АКРМ откако претходно ЦСР ќе се обрати до судијата за малолетници со цел да добие насоки за натамошно постапување. Можеби е пологично АКРМ да биде известена од страна на ЦСР кој ја спроведува постапката а не од судијата за малолетници кој се вклучува само кога адвокатот и ЦСР не се усогласени во ставот за потребата од натамошно постапување. Врз основа на прибраните известувања и други податоци со кои располага центарот, како и по спроведениот разговор со семејството и детето, односно помладиот или постариот малолетник во ризик, стручниот тим во рок од 30 дена изготвува програма за мерки и активности (во натамошниот текст: програмата) и ја спроведува. Најдолго во рок од 10 дена по донесувањето на програмата, стручниот тим разговара по вторпат со семејството во кое живее детето, односно помладиот или постариот малолетник во ризик, со цел непосредно да се увери дали родителите или старателот можат да водат грижа за него. Надзор над спроведувањето на програмата врши Заводот за социјални дејности. Стручниот тим се состанува со родителите, односно со старателот, најмалку еднаш месечно. Ако семејството или старателот не ја спроведува програмата на центарот, во рок од 7 дена од утврдувањето на таквата околност, ЦСР го известува надлежниот судија за малолетници кој во рок од 3 дена донесува одлука за примена на мерките содржани во програмата, давајќи му определени упатства на ЦСР.

Прашање кое се заканува да ја блокира примената на Законот во однос на постапувањето на адвокатот пред полицијата и пред ЦСР е прашањето за **надоместокот на адвокатот** за пружената правна помош и за учеството во постапувањето. Законот за малолетничка правда е дециден дека правната помош за детето, односно помладиот или постариот малолетник во ризик, е бесплатна. Правилно толкување на оваа одредба е дека економската состојба на семејството на детето односно малолетникот е ирелевантна за негово обезбедување и правната помош е бесплатна во однос на нив. Погрешно е оваа одредба да се толкува како ослободување на органите (МВР и ЦСР) од обезбедување надомест за адвокатот за правната помош пред обата органа и изготвеното правно мислење за постапката пред ЦСР. Нужно е Министерството за правда, Министерството за труд и социјална политика и Министерството за внатрешни работи да изградат заедно прифатливи критериуми за надомест на адвокатот. Заклучокот е дека правната помош не е бесплатна во однос на органите кои се инволвирани во постапувањето.

1.2. Посредување заради обештетување

Тоа е постапување кое има за цел да го нагласи ресторативниот концепт на Законот за малолетничката правда и во случај кога не се поведува судска постапка спрема малолетникот. Целта на посредувањето заради обештетување не е помирување на засегнатите страни со инкриминираното дејствие, туку пронаоѓање заедничко прифатливо решение за обештетување кое може да се состои во: паричен надомест на име причинета штета со преземеното дејствие, враќање на одземени предмети, преземање определени активности во полза на оштетениот и сл.

Во оваа смисла, следствено на примената на постапката за примена на мерките за помош и заштита, ЦСР може да спроведе и постапка за посредување заради обештетување. Во оваа постапка ЦСР нуди можност за постигнување заедничко прифатливо решение за обештетување за родителите на детето, односно малолетникот, како сторител и оштетениот. Во случај кога и оштетениот е малолетен, се подразбира дека посредувањето заради обештетување ќе се одвива помеѓу родителите на детето/малолетник сторител и родителите на детето/малолетник оштетен со дејствието.

За започнување на оваа постапка кумулативно мора да се исполнети следниве предуслови:

- а) да постои иницијатива од оштетениот за обештетување,
- б) да се работи за случај кога е сторено дејствие што со закон е определено како кривично дело и прекршок,

в) инкриминираното дејствие да го презело дете, помлад или постар малолетник во ризик,

г) со преземеното дејствие да е прибавена имотна корист или да е предизвикана штета.

Целта на посредувањето е да се постигне заедничко прифатливо решение кое ќе подразбере враќање на имотната корист, односно надоместување на штетата.

Првото дејствие што го презема ЦСР е донесување одлука за поведување постапка, по приемот на писмен предлог од оштетениот.

По донесената одлука, ЦСР го повикува детето, помладиот односно постариот малолетник, со семејството на средба со оштетениот. Имајќи ја предвид спецификата на ваквата постапка, Законот не предвидува колку средби треба да се одржат туку само определува дека постапката за посредување може да трае најдолго 30 дена од денот на донесувањето на одлуката за нејзино поведување.

Ако во рок од еден месец се постигне спогодба, таа се составува во писмена форма и има значење на вонсудско порамнување. Со оглед на отсуството на соодветни јавни овластувања на вработените во ЦСР, веројатно е дека спогодбата ќе мора нотарски да се завери. Во случај на постигната и заверена спогодба, оштетениот ја губи можноста за натамошна судска заштита.

Ако посредувањето остане безуспешно, оштетениот може, во рок од 30 дена откако е констатиран неуспехот, да поднесе предлог до судијата за малолетници за конфискување на имотот и имотната корист од лицето врз кое е пренесен имотот или имотната корист или да поведе граѓанска парница за надомест на штета.

Оваа постапка дава можност засегнатите страни да се договорат околу обештетувањето и оштетениот да не мора да поведува спор заради сопствено обештетување во секој случај кога спрема детето/малолетникот и неговото семејство ќе се примени постапката за примена на мерките на помош и заштита. Со оваа постапка, всушност, се нагласува грижата за интересите на оштетениот

1.3. Извршување на алтернативни мерки

Алтернативните мерки што се определуваат кон децата и малолетниците се извршуваат во општеството, со негов непосреден ангажман и активен придонес, како и со директна инволвираност на семејството како примарен социјален нуклеус за развој и воспитување на детето и малолетникот. Концептот за извршување на алтернативните мерки почива врз активно учество на социјалните органи кои применуваат нерепресивни постапки и методи.

Советот на Европа во погореспоменатите Европски правила за малолетниците⁷ ги дефинира алтернативните мерки како мерки и санкции кои не значат лишување од слобода на малолетникот туку го оставаат на слобода, но му наметнуваат ограничувања преку посебни услови/обврски чиешто извршување е во надлежност на тела основани со закон со цел за извршување на овие санкции и мерки.

Основна цел на алтернативните мерки, според одредбите од Кривичниот законик, е спрема кривично одговорниот постар малолетник да не се применува казна, кога тоа не е нужно, заради спречување на вршење кривични дела и кога може да се очекува дека предупредувањето со закана на казна и примената на мерки на помош, заштита и надзор на слобода доволно ќе влијае врз неговото воспитување, превоспитување и правилен развој. Согласно со одредбите од Законот за малолетничката правда, на малолетникот може да му се изречат: условна осуда со заштитен надзор, условно прекинување на водењето на кривичната постапка и општокорисната работа. ЦСР има ингеренции кај две од наведените, кај условната осуда со заштитен надзор и кај општокорисната работа.

Со оглед на фактот што Законот за малолетничката правда не содржи одредби за извршување на санкциите, во постапката и за извршувањето на алтернативните мерки мора да се имаат предвид одредбите од Законот за извршување на санкциите.⁸

A. Извршување на условната осуда со заштитен надзор

Кај овој вид алтернативна мерка мултидисциплинарниот тим изготвува план за извршување во кој треба посебно да биде разработено спроведувањето на секоја одделна обврска, со посебен тајминг, динамика, време и место на извршување и со начинот на вршење надзор. И при формирањето на составот на тимот и при изборот на инспекторот за вршење непосреден надзор треба да се води сметка за содржината на изречените обврски. Во текот на имплементацијата на мерката постојат три вида обврски за ЦСР:

- првата претставува работа со малолетникот која се состои во помош и грижа, но и надзор и заштита во исполнувањето на обврските, при што на малолетникот треба да му се даваат практични совети за тоа како правилно треба да постапува, да се поттикнува на правилно, навремено и целосно исполнување на обврските, но едновременно да се работи на надминување на тешкотиите што може да се појават поради недоволно сериозниот однос на малолетникот, несоодветниот степен на зрелост наспроти старосната група на која и припаѓа; всушност, одговорното лице

⁷ Recommendation CM/Rec(2008)11.

⁸ Службен весник на РМ, бр. 2/2006, 65/2006 и 57/2010.

од ЦСР мора да ги врши работите што се во делокруг на пробацискиот службеник кој мора да вложи напор, умешност, трпение и искуство со цел за успешно исполнување на мерката;

- вториот дел од обврските се состои во соработка со родителите, посвоителот или старателот на малолетникот, при што мора да се имаат на ум две нешта: фактот дека тие затаиле во родителската грижа па малолетникот се впуштил во криминално однесување и потребата и тие да бидат запознаени со содржината на обврските, начинот на нивното извршување и последиците од неисполнувањето;

- третиот вид обврски за ЦСР се однесуваат на односот со судот, при што Законот пропишува дека ЦСР најмалку еднаш на три месеци треба да го известува судот за текот на извршувањето.

Во текот на извршувањето, а во зависност од неговиот тек и успешност, тимот во име на ЦСР поднесува предлози до судот кои може да бидат во четири насоки:

- замена на определените обврски со други,
- продолжување на времетраењето на заштитниот надзор во рамките на законски пропишаното траење на времето за проверка (1-3 години),
- отповикување на условната осуда со заштитен надзор,
- предвремено запирање на мерката доколку нејзините цели се постигнати.

По завршувањето на извршувањето, инспекторот составува завршен извештај.

Б. Извршување на општокорисната работа

Откако Управата за извршување санкции ќе склучи договор за извршување на општокорисна работа (најверојатно ќе се склучуваат договори на годишно ниво), за тоа го информира одделението во ЦСР и судијата за извршување санкции.

Судијата за извршување санкции ја доставува судската одлука до ЦСР каде што се формира мултидисциплинарен тим кој пристапува кон изготвување план за спроведување на работните обврски, со наведување на денот и времето кога започнува извршувањето, местото каде што ќе се врши општокорисната работа (што судијата го навел во одлуката) и денот на нејзиното завршување. Притоа, мора да се наведе временскиот интервал во текот на денот кога ќе се извршува работата, неделниот распоред доколку работата се врши во смени. Во рок од 15 дена се определува инспектор за вршење непосреден надзор кој ќе мора да ја следи работата, да проверува дали малолетникот се јавил навреме на местото каде што се врши општокорисната работа, но и да контактира со раководителот на органот, организацијата или здружението со цел да добие информации за однесувањето на малолетникот и неговиот однос кон работата.

За времетраењето на општокорисната работа ЦСР редовно ги известува Управата за извршување санкции и судијата за извршување санкции. Доколку малолетникот не ги исполнува или неуредно ги исполнува работните обврски, одделението, односно тимот, во координација со инспекторот за извршување, ги презема следниве чекори:

1. првин усно го опоменува малолетникот, и за таквата опомена го известува судот;

2. ако непридржувањето продолжи, следува писмена опомена со акцент врз можните последици од неуспешноста на општокорисната работа;

3. доколку и писмената опомена не даде резултат, ЦСР упатува предлог до судот во однос на: а) зголемување на бројот работни часови; б) продолжување на времетраењето на мерката за најмногу 3 месеци или в) замена на неизвршениот дел од мерката со мерка упатување во дисциплински центар за малолетници, односно со мерка на засилен надзор, при што се земе предвид делот од работата што е извршен.

2. Овластувањата на јавниот обвинител

Во рамките на малолетничката правда се прошируваат и овластувањата на јавниот обвинител за користење алтернативи на судската казнена постапка спрема малолетниците. Во прилог на неформалниот пристап, Советот на Европа препорачува⁹ користење диверзиони и медијациски постапувања со малолетниците, со цел да се одбегне нивно инволвирање во казненоправниот систем. Се препорачува проширување на овластувањата на обвинителството во правец на прекин на постапката или откажување од гонење, да се обезбеди согласност од малолетникот, а примената на мерката да подразбира активна соработка со семејството на малолетникот.

Проф. Dünkel дефинира шест претпоставки кои може да се сфатат како основа за диверзионо постапување¹⁰:

- одбегнување непотребна стигматизација која нужно следи по изрекувањето формална казнена санкција,
- едукативно диверзионо постапување со акцент на едукација наместо санкционирање,

⁹ Recommendation No. R (87) 20 on social reaction to juvenile delinquency, 17.09.1987.

¹⁰ Frieder Dünkel, *Diversion: A Meaningful and Successful Alternative to Punishment in European Juvenile Justice Systems, Reforming Juvenile Justice*, (eds. Junger-Tas/ Dünkel), Springer, 2008, стр. 149.

- пропорционалност како ограничување на државната интервенција и одбегнување на несоодветни санкции,
- т.н. економичност на диверзионото постапување која се состои во редуцирање на случаите за кои ќе постапува судот,
- криминолошката основа на диверзионото постапување е инцидентна и незначителна природа на повеќето кривични дела сторени од страна на малолетниците,
- зголемени очекувања за идно законито однесување.

Диверзионото постапување е насочено кон откривање на причините кои довеле до недозволеното однесување, а не потрага по мотивите за стореното дело, а основно настојување е во текот на постапувањето малолетникот да сфати што сторил и какви последици тоа негово дејание предизвикало, а не утврдување вина заради одмерување казна. Акцентот е врз специјалната превенција и врз нагласената индивидуализација, карактеристични за целиот тек на постапувањето а не само за нејзиниот краен исход. Реакцијата е насочена кон воспитување, превоспитување и подобра социјализација, а не кон санкционирање заради прекршување на определена законска норма и многу е важно што реакцијата создава обврски и за семејството, а не само на малолетникот.¹¹

Новиот концепт на малолетничката правда подразбира инаугурирање нова институционална рамка заснована врз идејата на свртување (diversion) на третманот на детето во конфликт со законот од формалниот систем на казнената правда кон неформален третман, алтернативни санкции, алтернативи на формалната судска постапка и сл.¹²

2.1. Постапка за посредување и порамнување

А. Услови за спроведување

Во контекст на препораките на Советот на Европа со кои се протежираат проширени овластувања на обвинителството во однос на одлуката за поведување судска постапка спрема малолетник, Законот за малолетничката правда предвидува проширен опортунитет и примена на начелото на целесообразност со наметнување на определени обврски или ограничувања. Слични овластувања обвинителството

¹¹ Бужаровска/Пајовиќ-Мишевска.

¹² Академик проф. д-р Владо Камбовски, Казнено право, општ дел, Култура, Скопје, 2004, стр. 1074-1076.

има и во некои компаративни малолетнички казнени законодавства, како што е тоа случајот со Австрија, Германија, Холандија и Белгија.¹³

Оваа постапка може да се спроведе по пријава за сторено кривично дело од малолетник за кое е пропишана парична казна или казна затвор до три години. Единствено ограничување е делото да не резултирало со смрт на некое лице.

Примарно, постапката ја спроведува надлежниот јавен обвинител, но законодавецот овозможува одлука за спроведување постапка за посредување и прамнување да донесе и судот во текот на судската постапка, а по предлог на јавниот обвинител.

Основни предуслови за нејзино спроведување се:

- а) согласност од малолетникот и од неговиот бранител,
- б) согласност од оштетениот,
- в) стореното кривично дело, во рамките на определениот ризик – фактор, да биде казниво со парична казна или со казна затвор до три години,
- г) да постои неоспорност на фактичка состојба сврзана со стореното кривично дело.

Важно е да се нагласи дека учесниците кои дале согласност за спроведување на постапката за посредување и порамнување се смета дека се откажале од правото на жалба на решението што ќе го донесе јавниот обвинител, односно судот.

Б. Тек на постапката

Постапката се спроведува кога јавниот обвинител ќе оцени дека случајот е јасен и кога за ваквото постапување постои согласност од малолетникот и од неговиот законски застапник, бранителот и оштетениот. Заради утврдување на нивната согласност тие се повикуваат со покана, при што недоаѓањето, во случај кога се уредно поканети, се смета за изразување несогласност. Надлежниот јавен обвинител одлучува по претходно прибавен извештај од ЦСР, кој има рок од 30 дена за изготвување на извештајот, а во кој се цени личноста на малолетникот и неговото однесување. Во контекст на согледаното, ЦСР предлага која одлука ја смета за најсоодветна.

Пред да се донесе одлука, јавниот обвинител може да побара посебен извештај и од МВР за околностите под кои е сторено делото.

Законот предвидел дека јавниот обвинител може да донесе решение во кое може да биде содржана некоја од следниве одлуки:

¹³ Подетално в.: Бужаровска, Малолетничката правда - од ретрибутивност кон ресторативност, МРКК, бр. 3/2006, стр. 130.

а) неповедување постапка од причини на нецелесобразност – можност што традиционално постои во малолетничкото казнено процесно законодавство и се применува повеќе децении пред донесувањето на Законот за малолетничката правда, а на примената на начелото на целесобразност му претходи оценка на јавниот обвинител на личноста, возраста и зрелоста на малолетникот, поранешниот живот, семејните прилики, процесот на образование на малолетникот, евентуалните поранешни пријави за сторени кривични дела или прекршоци, начинот на извршување на кривичното дело, како и однесувањето на малолетникот по стореното дело;

б) условно одлагање на поведувањето судска постапка за време од шест месеци е дозволено во два случаја:

- i) под услов во овој рок малолетникот да не стори друго кривично дело и да ја надомести штетата, односно
- ii) на друг начин да ги поправи штетните последици предизвикани со кривичното дело.

Решението за условно одлагање на поведување судска постапка се впишува во евиденцијата на јавното обвинителство и се брише штом ќе мине времето на одлагање;

в) неповедување постапка во случај кога ЦСР ќе го извести јавниот обвинител дека е постигната спогодба за враќање на имотната корист, надомест на штетата или поправање на штетните последици од делото. Оваа одлука може да биде поврзана со постапката за примена на мерки на помош и заштита, односно посредување заради обештетување, што ја спроведува ЦСР. Имено, ЦСР во извештајот што ќе го поднесе до јавниот обвинител мора да нагласи дали против малолетникот се во тек мерки на помош и заштита, како и фактот дали воопшто се спровела постапка за посредување заради обештетување и каков е нејзиниот исход. Оваа одлука на јавниот обвинител, која е непосредно поврзана со извештајот на ЦСР, по правило ќе значи неповедување судска постапка против малолетникот против кој се применуваат мерки на помош и заштита, во зависност од оценката на јавниот обвинител дали и со мерките на помош и заштита може да се влијае врз малолетникот во иднина да не врши кривични дела. Ова секако не значи дека јавниот обвинител по автоматизам ќе одлучи да не поведе судска постапка само затоа што е во тек постапка за мерки на помош и заштита или веќе се спроведува програма со конкретни мерки и активности под раководство на ЦСР, туку одлуката ќе биде резултат на неговата оценка на целокупната состојба поврзана со малолетникот и стореното дело;

г) предлог до судот да определи општокорисна работа во траење до 30 часа е последниот вид одлука што може да ја донесе јавниот обвинител. Согласно со

определбите содржани во Конвенцијата за правата на детето и основните начела содржани во Законот за малолетничката правда, според кои само судот може да изрекува санкции спрема малолетниците, јавниот обвинител, кога ќе оцени дека работниот ангажман може да даде позитивни ефекти врз личноста на малолетникот, не може самостојно да донесе решение за определување општокорисна работа туку треба да поднесе предлог до судот. Кон предлогот упатен до судот ќе мора да ги достави сите потребни документи, извештаи, анамнези, поврзани со личноста на малолетникот и стореното кривично дело. Интересно е решението од Законот, според кое, ако судот не го прифати предлогот на јавниот обвинител за определување општокорисна работа, должен е да ги образложи причините за ваквата своја одлука.

2.2. Основи за неповедување судска постапка спрема малолетник

A. Неповедување постапка за кривични дела казниви со затвор до 5 години

Законот за малолетничката правда предвидува можност јавниот обвинител да одлучи дека нема да поведе судска постапка спрема малолетник иако постојат докази дека сторил кривично дело казниво со казна затвор до 5 години. Со оваа одредба (член 100 од Законот за малолетничката правда) се дава овластување на јавниот обвинител со кое се проширува опфатот на примената на начелото на целесообразност. Имено, во рок од 15 дена по приемот на пријава за сторено кривично дело казниво со затвор до 5 години, обвинителот може да одлучи да не бара поведување постапка.

Пред донесувањето ваква одлука обвинителот е должен да ги процени следниве околности:

- а) природата на кривичното дело,
- б) околностите под кои е сторено кривичното дело,
- в) поранешниот живот на малолетникот,
- г) личноста на малолетникот.

Со цел да ги процени наведените околности, на јавниот обвинител му стојат на располагање неколку можности:

а) да побара известување од родителите, од други лица и установи кои имаат сознанија за некои од наведените околности,

б) да ги повика во јавното обвинителство малолетникот и некои од лицата наведени во потточката а) заради лично запознавање,

в) да побара мислење од ЦСР заради примена на начелото на целесообразност,
г) со цел подобро да се испитаат личните својства на малолетникот, во спогодба со ЦСР, да го упати малолетникот во прифатилиште или во установа за воспитување, најдолго еден месец.

Доколку одлучи да не поведе судска постапка спрема малолетникот, јавниот обвинител има обврска да го извести оштетениот за донесената одлука со наведување на причините поради кои е донесена конкретната одлука. Во рок од 8 дена од приемот на известувањето од обвинителот, оштетениот има право да бара конечна одлука за тоа дали ќе се поведе постапка или не да донесе советот за малолетници на надлежниот суд. Ваквата можност е предвидена со цел советот да ја преиспита одлуката на обвинителот, особено со оглед на фактот што во малолетничката казнена постапка оштетениот не може да се јави во улога на супсидијарен тужител.

Б. Неповедување постапка кога е во тек извршување казна

Освен во погоре наведениот случај, јавниот обвинител може да одлучи да не поведе судска постапка спрема малолетник во случај кога кон него е во тек извршување казна или друга санкција. Основната причина за ваквото овластување на јавниот обвинител лежи во оценката за беспредметност на санкцијата што може да биде определена како краен казнен исход на новата судска постапка спрема малолетникот. Ова би било случај кога, на пример, малолетникот издржува казна малолетнички затвор или му е определена заводска воспитна мерка, а новата судска постапка може да резултира со определување полесна воспитна мерка. Во ваква ситуација не би имало цел водење нова судска постапка и изрекување санкција.

Останува обврската на јавниот обвинител, како и во претходниот случај, да го извести оштетениот за донесената одлука, со образложение на причините за нејзиното донесување. Оштетениот може, во рок од 8 дена, од советот за малолетници на надлежниот суд да бара да одлучи за поведување на постапката. Одлуката на советот е конечна.

2.3. Предлог за санкција без подготвителна постапка

По исклучок, од случаите предвидени во постапката за посредување и порамнување, во случај на кривично дело за кое е предвидена казна затвор до три години, јавниот обвинител може да му достави предлог на судијата за малолетници за изрекување санкција без спроведување подготвителна постапка. Ваквиот предлог

може да се поднесе доколку случајот е доволно разјаснет и собраните податоци за личноста на малолетникот даваат доволно основа за донесување одлука.

Судијата за малолетници првин ќе се обрати до надлежниот ЦСР од кој ќе побара извештај со предлог за санкција. Судијата не може да донесе одлука додека не го добие извештајот од ЦСР. Поради итност, а и поради претпоставката дека ЦСР веќе претходно е запознаен со случајот (во фазата кога јавниот обвинител собирал податоци за личноста на малолетникот, пред да биде поднесен предлог до судијата), тој мора да го достави извештајот во рок од 15 дена.

Откако формалните услови ќе бидат исполнети, судијата за малолетници ги сослушува малолетникот и неговиот бранител заради добивање согласност од нив за изрекување санкција без спроведување подготвителна постапка.

Ако тие изразат несогласност, односно ако се противат на предлогот, судијата за малолетници донесува решение за спроведување подготвителна постапка, а доколку се согласни со предлогот, судијата за малолетници носи одлука за определување на предложената санкција со која мора да се реши и имотноправното барање на оштетениот. Против вака донесената одлука малолетникот и неговиот бранител немаат право на жалба, а оштетениот може да ја обжали одлуката во делот на определеното имотноправно побарување.

И покрај постоењето согласност од малолетникот и неговиот бранител, законодавецот забранил изрекување малолетнички затвор и некоја од воспитните заводски мерки без спроведување подготвителна постапка.

2.4. Медијација

A. Општи забелешки

Медијацијата, како метод за посредување и помирување на жртвата и сторителот на кривичното дело, претставува модел кој се вбројува во алтернативните разрешувања на конфликти настанати со кривично дело. Нејзиното место во казненото право произлегува од напорите за примена на методите на ресторативната правда која има за цел надминување на ретрибутивниот приод во казнувањето кој е ориентиран само кон делото и сторителот.

Медијацијата има за цел да ги акцентира интересите што странките ги имаат за разрешување на конфликтот, наспроти интересите на државата¹⁴.

¹⁴ Jean -Pierre Bonafé - Schmitt, "La Médiation Pénale en France et aux États-Unis", Maison des Sciences de l'Homme, Réseau Européen Droit et Société, 1998.106. Медијациските активности водат кон "приватизирана правда", Stuart Henry, "Justice on the Margin: can Alternative Justice be Different?", The Howard Journal, Vol. 28, 4/1989, стр. 256.

Самото учество на странките во решавањето на конфликтот се оценува како извесно поопштествување на една класична државна функција - решавање на криминален случај, што сега ја вршат определени општествени органи (медијациски одбори).¹⁵ Имајќи ги предвид активностите што ја сочинуваат медијацијата, таа во случаите кога е вклучен јавниот обвинител се нарекува откажување од гонење со интервенција,¹⁶ а во случаите кога одлучува судот добива облик и на условно прекинување на постапувањето.¹⁷

Со оглед на нејзиното простирање надвор од границите на традиционалното казнено право, медијацијата, која овозможува градење нова рамнотежа во односите помеѓу странките во спорот и заедницата, во својата основа содржи методи на постапување кои традиционално се невообичаени за казнената област, а меѓу кои се: доброволност, достапност, партиципативност¹⁸ и интерактивност,¹⁹ тие мора исцрпно да се проучат, да се утврдат изворите на опасност²⁰, при што опасностите од злоупотреби мора да се сфатат како реалност и аргумент повеќе медијацијата да остане во рамките на казнената заштита. Како радикално неинтервенционистички²¹ се квалификуваат сфаќањата според кои медијацијата треба да се сфати како можност за враќање кон корените на конфликтот²² и кон овластување за самостојно

¹⁵ d-r Momčilo Grubač, "Mogućnosti i garancije prenošenja krivične sudske funkcije sa države na društvo", JRKK, 4/1973, стр. 560.

¹⁶ d-r Željko Horvatić, "Posebni slučajevi odustajanja od gonjenja i mirenje u krivičnim stvarima", JRKK, 1-2/82, стр. 174. Откажување од гонење без интервенција, или едноставно отстапување, е во случаите кога јавниот обвинител постапува според начелото на опортунитет и не презема гонење, d-r Željko Horvatić, "XIII Međunarodni kongres za krivično pravo - III. sekcija: odustajanje od gonjenja i mirenje (diversion, mediation)", JPKK, 3-4/84, стр. 515.

¹⁷ Познато и кај нас во КЗ на РМ, чл. 58-а;

¹⁸ Медијацијата придонесува казнената постапка да добие карактеристики на партиципативност, Bonafé-Schmitt, 14.

¹⁹ Како што наведува A. Snare, "Psychosocial Interventions Aimed at Resolving the Conflict Between the Perpetrator and the Victim, for Example within the Framework of Mediation and Compensation Programmes", 20th Criminological Research Conference: "Psychosocial Interventions in the Criminal Justice System", 1993, стр. 60.

²⁰ Имајќи го предвид карактерот на активностите што ја сочинуваат медијацијата, d-r Nataša Mrvic, "Diverzioni koncept krivicnopravnog sistema - realnost ili utopiја", Sociološki Pregled, Vol. XXVIII, 1/1994, стр. 102. Интересите на жртвата мора да се заштитат и не смее да се дозволи таа да прифати спогодба што очигледно и е наметната од сторителот, "The Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure", European Committee on Crime Problems, Strasbourg, 1985, стр. 23.

²¹ В.: Michael von Voß, "Anzeigemotive, Verfahrenserwartungen und die Bereitschaft von Geschädigten zur informellen Konfliktregelung. Erste Ergebnisse einer Opferbefragung", Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 1/1989, стр. 35.

²² Идеја што потекнува од Nils Christie, според кој овластувањето за решавање на конфликтите мора да се одземе од државата и да се врати во рацете на странките, Nils

негово решавање од страна на странките. На овој начин во извесна смисла се поопштествува конфликтот и наместо чувство на онеправданост, жртвата се чувствува рамноправен субјект во казнената заштита.²³

Б. Услови за спроведување постапка за медијација

Напорите за вонсудско разрешување на спорите е особено нагласено кај малолетниците. И Европските правила препорачуваат примена на медијацијата во сите фази од постапувањето спрема малолетниците.

Медијацијата може да се спроведе во случај на пријава за дејствие што со закон е предвидено како прекршок или кривично дело или за кое е предвидена казна затвор до пет години. Надлежниот јавен обвинител може да ги упати страните на постапка за медијација во случај на претходна писмена согласност на малолетникот и неговиот законски застапник, бранителот и оштетениот. Во случај кога е поведена судска постапка, надлежниот суд за малолетници од причини на целесообразност, а по претходна писмена согласност на малолетникот и неговиот законски застапник, бранителот и оштетениот, до завршувањето на главниот претрес може да ја прекине постапката со решение и да ги упати на постапка на медијација.

Страните се должни да ја достават писмената согласност до јавниот обвинител или до судот за малолетници во рок од три дена од денот кога е предложено поведување постапка за медијација. Доколку во определениот рок тоа не го сторат, се смета дека предлогот за медијација не е прифатен.

В. Тек на постапката

По одлуката за упатување на медијација, а во рок од три дена од доставената писмена согласност, страните спогодбено определуваат медијатор од листата на медијатори во надлежниот суд за малолетници и го известуваат јавниот обвинител, односно судот за малолетници. Ако не може да се спогодат, јавниот обвинител, односно судот е должен да определи медијатор од листата на медијатори во рок од три дена и да ги известат страните. Постапката за медијација се состои во повеќе средби со цел за постигнување заемно прифатливо решение на странките.

Слично како и кај постапката за посредување во ЦСР, законодавецот го определува максималното траење на постапката за медијација - најдолго 45 дена од денот на доставување на писмената согласност до надлежниот орган.

Christie, "Conflicts As Property", The British Journal of Criminology, Vol. 17, 1/1977, стр. 1-15.

²³ Кое жртвата го чувствуваше во рамките на традиционалниот одговор на криминалот, Bonafé-Schmitt, 53.

Ако во овој рок постапката за медијација не заврши, предметот се враќа кај јавниот обвинител, односно судската постапка продолжува.

Присуството на странките во текот на постапката за медијација е задолжително. Медијаторот, во договор со странките, ќе ги определи термините за водење на медијацијата, а пред почетокот на постапката е должен да ги запознае страните со принципите, правилата и трошоците на постапката. Медијаторот комуницира со страните заедно или одвоено, но информациите што ги прима од која било странка во постапката може да и ги открие на другата странка, освен оние за кои странката ќе определи дека се доверливи. На секоја странка и се дава можност да се произнесе по предлозите, при што тие и медијаторот може, во кое било време во текот на постапката, да изнесуваат свои предлози за успешно решавање на предметот.

Страните може во кое било време да се повлечат од постапката за медијација без притоа да ги наведат причините за тоа, а повлекувањето ќе се смета од денот на поднесувањето на изјавата за повлекување. Медијаторот ќе ја запре постапката за медијација доколку смета дека е постигната спогодба што е незаконска или неподобна за извршување.

Постапката за медијација може да заврши на неколку начини:

а) со потпишување на писмена спогодба од страна на медијаторот и страните за постигнатата согласност за надоместок на материјалната штета и за морална сатисфакција;

б) со писмена изјава на медијаторот, по извршените консултации со странките, дека не се оправдани натамошни обиди за медијација, на денот на поднесувањето на изјавата;

в) со истекот на рокот предвиден за завршување на постапката за медијација.

Потпишаната писмена спогодба јавниот обвинител, односно судот, ја потврдува со решение со кое истовремено констатира дека постапката е запрена.

Ако јавниот обвинител, односно судот, не ја прифати спогодбата, кога ќе оцени дека не се исполнети законските услови за медијацијата или нејзините цели, тогаш постапката продолжува таму каде што прекинала.

2.5. Постапка за признавање одговорност и спогодување за висината на казната

Прифаќањето на оваа постапка е резултат на пробивот на англосаксонските институти кои стануваат реалност во законодавството и правосудната практика во многу држави во кои мешовитата казнена постапка се судира со обвинувања за бавност, нагласен формализам, нефлексибилност и, како резултат на сето ова,

неефикасност. Ефикасната казнена правда е предуслов за владеење на правото, а тоа во дел може да се обезбеди преку постапки кои овозможуваат депенализација, алтернативни облици на кривичното гонење и поедноставување на казнената постапка. Дополнителна причина за воведување на овие нови модели за забрзување на казнената постапка се препораките на Советот на Европа²⁴ за поедноставување на казнената правда, како и позитивните искуства на повеќе европски држави кои го имаат прифатено институтот на спогодување за висината на казната.²⁵

Во случај кога се исполнети условите да се изрече казна кон постар малолетник, согласно со член 101 од Законот за малолетничката правда, пред поднесувањето барање за поведување подготвителна постапка кога јавниот обвинител располага со докази кои недвосмислено укажуваат дека малолетникот е сторител на делото и дека е одговорен за стореното дело, може да им предложи постапка за признавање на одговорноста и спогодување за висината на казната на малолетникот, неговиот бранител и семејството на малолетникот.

Предуслов за спроведување на оваа постапка е постоењето согласност од оштетениот. Наедно, Законот пропишува можност јавниот обвинител да се обрати до надлежниот ЦСР за добивање потребни извештаи и документи во однос на личноста на малолетникот.

Јавниот обвинител ги повикува на јавно спогодување малолетникот, неговиот застапник, ЦСР и оштетениот.

Ако јавното спогодување биде успешно, се составува спогодба што ја потпишуваат сите присутни. Спогодбата натаму се доставува до советот за малолетници кој може да ја прифати спогодбата и да донесе пресуда.

Ако судот не ја прифати спогодбата, предметот го враќа до јавниот обвинител кој е должен да поведе подготвителна постапка. Во постапката против малолетникот, сите списи од постапката за признавање одговорност и за спогодување се издвојуваат од списите на предметот.

3. Заклучок

Евидентно е дека Законот за малолетничка правда внесува многу новини во постапувањето со малолетниците. Мора да се забележат пионерските чекори за регулирање на медијацијата во казнената област, која сè уште е непозната како начин за разрешување на случаите кај полнолетните сторители, како и во однос

²⁴ Recommendation No. R (87) 18 concerning the simplification of criminal justice

²⁵ Подетално в.: Бужаровска/Мисоски, Спогодување и медијација, Македонска ревија за казнено право и криминологија, бр. 2/2009, стр. 215-261.

на спогодувањето за вината и кривичната санкција, и за која сè уште не постои консензус за прифаќање како практика во однос на полнолетниците.

Во Законот многу нови и сериозни обврски и овластувања се предвидени во однос на центрите за социјална работа во смисла на неформалниот пристап. Центарот е еден од специјализираните органи и претставува неодминлив орган на кој се упатени и јавниот обвинител и судот пред да донесат каква било одлука за започнување и за натамошниот тек на постапувањето. Оттука, нивната улога е значајна и пред официјалното започнување на постапката против малолетниците, а и во текот на судската постапка.

Значително се проширени можностите за дејствување и на јавниот обвинител, кој има на располагање повеќе постапки за разрешување на случајот кога се работи за сторени полесни кривични дела. Од јавниот обвинител се бара измена на начинот на постапување и одлучување кое оди праволиниски – по добивањето пријава за сторено дело се применува целесообразноста или се поднесува предлог за спроведување подготвителна постапка. Законот за малолетничката правда предвидува диверزيونи (одвраќачки) облици на постапување, наметнување обврски за надомест на штета, изрекување санкција без подготвителна постапка, па дури и можност за признавање на одговорноста и спогодување за висината на казната.

Сите погоре елаборирани решенија ја збогатуваат малолетничката правда, ја нагласуваат специјалната превенција и индивидуализираниот приод во изборот на неформална односно казнена реакција по повод преземено инкриминирачко дејствие, но овозможуваат и работа со семејството односно со родителите на малолетникот, што не беше можно во долгата традиција на класичното постапување со малолетниците пред донесувањето на Законот за малолетничката правда.

Sažetak

Gordana Lažetić-Buzarovska*

ULOGA CENTARA ZA SOCIJALNU SKRB I JAVNOG TUŽITELJSTVA PREMA ZAKONU O MALOLJETNIČKOM PRAVOSUĐU

U ovome članku autorica se bavi neformalnim postupanjem s maloljetnicima prema nedavno donesenom Zakonu o maloljetničkom pravosuđu. Zakonom je predviđen čitav niz novih postupaka u radu s maloljetnicima, a maloljetničko pravosuđe postalo je novi formalni dio kaznenog pravosuđa. Uloga svakog od subjekata, kao i njihovi međusobni odnosi tijekom postupka, prikazani su dijagramom, što olakšava razumijevanje samih uloga i u kojem trenutku svaki od subjekata nastupa.

Autorica detaljno objašnjava postupke pri poduzimanju posebnih mjera pomoći i zaštite, kao i za pregovaranje u postupku za naknadu štete, što će provoditi centar za socijalnu skrb. U te su postupke uključeni obitelj, škola, policija, oštećena osoba i neke institucije za odgoj i obrazovanje maloljetnika.

Analiziraju se i postupci koje može poduzeti javni tužitelj u zamjenu za pokretanje formalnog kaznenog postupka. Ti postupci uključuju dogovor o pokretanju postupka za naknadu štete, posredovanje, mirenje, određivanje kazne bez pripremnog postupka te postupak za poseban oblik davanja sporazumnog priznanja za maloljetnike.

Ključne riječi: centar za socijalnu skrb, državni odvjetnik, maloljetničko pravo

* Dr. Gordana Lažetić-Buzarovska, profesorica Pravnog fakulteta Justinijan Prvi, Sveučilište Sveti Kiril i Metodij, Krste Petkov Misirkov b.b. Skopje, Makedonija

Summary

Gordana Lažetić-Buzarovska*

**THE ROLES OF SOCIAL WELFARE CENTRES AND OF THE
PUBLIC PROSECUTOR
PURSUANT TO THE JUVENILE JUSTICE ACT**

The article deals with the newly adopted procedures regarding informal treatment of juveniles pursuant to the newly adopted Juvenile Justice Act. There are many new procedures for dealing with juveniles, and juvenile justice has become a new formal part of criminal justice. The role of every subject and their relations throughout the procedure is presented in a diagram, which facilitates the understanding of which subject needs to take action and at which point.

The author elaborates on the procedures for special measures of help and protection, and for negotiating in the compensation procedure, which will be implemented by Social Welfare Centre. These procedures involve the family, the school, the police, the damaged person, and some institutions for the education and upbringing of juveniles.

The author also elaborates on the procedures that can be taken by the public prosecutor as an alternative to initiating a formal criminal procedure. These options include negotiating a compensation procedure, mediation, imposing a sentence without a preparatory procedure, and a procedure for a special form of juvenile plea bargaining.

Key word: Social Welfare Centre, state attorney, juvenile law

* Gordana Lažetić-Buzarovska, Ph. D., Professor, Iustinianus Primus Faculty of Law, Ss. Cyril and Methodius University, Krste Petkov Misirkov b.b. Skopje, Macedonia